

ВІДГУК

офіційного опонента

**докторки юридичних наук, професорки, професорки кафедри цивільного
права та процесу Державного вищого навчального закладу**

«Ужгородський національний університет»

Менджул Марії Василівни

на дисертацію

ВАГІНОЇ ІРИНИ ДМИТРІВНИ на тему

«Договірне регулювання сімейних відносин

між матір'ю, батьком і дітьми»,

подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Хмельницького

університету управління та права ім. Леоніда Юзькова

на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право,

за спеціальністю 081 Право

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Актуальність обраної теми дослідження зумовлена сучасними тенденціями розвитку сімейного права України, у межах яких дедалі більшого значення набуває договірне регулювання сімейних відносин. Норми законодавства не обмежують можливість врегулювання відносин між матір'ю, батьком і дітьми виключно переліком договорів, прямо передбачених Сімейним кодексом України. Натомість принцип свободи договору відкриває простір для формування нових, у тому числі непойменованих договорів, що дозволяє суб'єктам сімейних правовідносин гнучко враховувати власні інтереси та життєві обставини. У зв'язку з цим значення договорів у механізмі правового регулювання сімейних відносин істотно зростає.

Підвищений інтерес до договірного регулювання у сфері сімейних відносин простежується як у науковому середовищі, так і в правотворчій та правозастосовній діяльності. Водночас наявні наукові дослідження здебільшого зосереджені на окремих аспектах, передусім на правовому регулюванні відносин між подружжям або на окремих видах договорів. Попри значний масив наукових

праць, питання комплексного осмислення договірних відносин між матір'ю, батьком і дітьми залишаються недостатньо розробленими, що не відповідає сучасним потребам розвитку правової системи та ре кодифікаційних процесів приватного права.

Особливої уваги потребує те, що договірне регулювання відносин між батьками і дітьми фактично не було предметом самостійного комплексного дисертаційного дослідження, що свідчить про наявність суттєвої наукової прогалини, яка потребує заповнення. Водночас практика застосування сімейного законодавства дедалі частіше стикається з необхідністю використання договірних механізмів для врегулювання різноманітних аспектів взаємин у сім'ї, що додатково актуалізує відповідну проблематику.

Крім того, сучасний стан розвитку юридичної науки вимагає формування цілісного теоретичного підходу до визначення поняття, змісту та функцій договорів між матір'ю, батьком і дітьми, їх місця у системі сімейно-правових договорів. Відсутність узгоджених наукових підходів у цих питаннях ускладнює як правозастосування, так і подальший розвиток законодавства. Отже, комплексне дослідження договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми є своєчасним та необхідним, що й зумовлює актуальність обраної теми дисертації.

Дисертаційне дослідження Вагіна Ірина Дмитрівна виконала в межах теми науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу «Актуальні питання правового регулювання здійснення та захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів приватного права» (номер державної реєстрації 0124U002539), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх новизна. Метою даного наукового дослідження є розв'язання наукового завдання, яке полягає в розробці теоретичної концепції договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю,

батьком і дітьми, що сприятиме впровадженню новітніх нормотворчих рішень та розвитку правозастосовної практики в цій площині.

Авторка дисертації успішно досягла визначеної наукової мети, що призвело до розробки пропозицій щодо змін та доповнень до національного законодавства, які відповідають міжнародним стандартам та використовують досвід деяких країн Європейського Союзу. Виконані завдання відображено як у змісті дослідження, так і у висновках, сформульованих на основі дослідження.

Об'єкт та предмет дослідження були коректно визначені згідно з науковими цілями, що дозволило авторці досягти поставленої мети та завдань дослідження. Об'єктом дослідження авторкою було виокремлено договірні відносини членів сім'ї.

Форма, зміст та науковий стиль роботи свідчать про професійність дисертантки, вміння працювати з науковою літературою і аналізувати її, опрацьовувати національні та міжнародні нормативно-правові акти, судову практику. Авторка показала вдало навички формувати на основі опрацьованого матеріалу власні теоретичні і практичні висновки, розробляти рекомендації.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційне дослідження є науковою роботою, що вирізняється по оригінальності, цілісності, високому рівню наукових підходів до висновків, розробкою слушних пропозицій до покращення законодавства. Дисертація Вагіної Ірини Дмитрівни є самостійною науковою працею, що базується на системних підходах до дослідження. У своїй дисертації авторка застосувала широкий спектр наукових джерел, українське і зарубіжне законодавство, судову практику.

Дисертація відповідає всім вимогам, які встановлені Міністерством освіти і науки України. Робота є самостійною працею із чіткою структурою, яка включає анотацію, вступ, основні розділи, висновки та додатки. В роботі авторка сформулировала ряд важливих положень та висновків, які характеризуються науковою повнотою та новизною.

Так, у *першому розділі* дисертації "Загальна характеристика договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми" дисертантка робить правильний висновок що «межі договірної свободи матері, батька і дітей

як суб'єктів сімейних правовідносин полягають у тому, що вони: по-перше, не мають права вибору сторони сімейного договору; по-друге, мають право формувати умови сімейних договорів, зважаючи на: а) їхню правозгідність; б) релевантність засадам справедливості, добросовісності, розумності, моральним засадам суспільства, максимальному врахуванню інтересів слабого суб'єкта сімейних правовідносин (дитини та повнолітніх непрацездатних членів сім'ї тощо), рівності прав та обов'язків матері, батька щодо дітей, а дітей – щодо матері, батька. Договори між матір'ю, батьком і дітьми – це поійменовані та непоійменовані згодовільності, що упорядковують особисті немайнові та/або майнові відносини між матір'ю, батьком і дітьми та забезпечують реалізацію пріоритетності прав/інтересів слабого суб'єкта сімейних правовідносин (зокрема забезпечують максимальне врахування інтересів дитини, повнолітніх непрацездатних дочки, сина, непрацездатних матері, батька), що укладаються в письмовій формі та здебільшого нотаріально посвідчуються».

У другому розділі "Концепт договорів між матір'ю, батьком і дітьми" дисертантка пропонує таке визначення шлюбного договору «це згодовільність (вільна, взаємна згода) подружжя або осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, яка регулює (регулюватиме) відносини: між дружиною, чоловіком як подружжям; між дружиною, чоловіком як батьком, матір'ю дитини; між подружжям та членами їхньої сім'ї або іншими особами, щодо: правового режиму майна, порядку користування житлом, а також права на утримання, що укладається в письмовій формі і нотаріально посвідчується». Крім того, визначено, що «договір про виховання дітей, батьки яких розривають шлюб – це згодовільність матері та батька, що перебувають у шлюбі і мають намір його розірвати, яка визначає те, з ким із них проживатимуть діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також визначає умови здійснення ним особистого виховання дітей».

Обґрунтованим є висновок об'єднати частини першу та другу ст. 109 СК України, виключити частину другу та викласти частину першу ст. 109 СК України в такій редакції: «Подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом з договором про здійснення утримання та

виховання дитини, яким визначити з ким із батьків будуть проживати діти, строки сплати, розмір і форму аліментів на утримання дітей, порядок участі у вихованні дітей та особистого спілкування з дітьми тим з батьків, який буде проживати окремо. Договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується”.

Третій розділ «Договори між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі правового регулювання» зосереджено на аналізі договорів між матір'ю, батьком і дітьми як ключових складових механізму правового регулювання. У своєму дослідженні авторка доходить висновку, що договори між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі правового регулювання є засобами регулювання особистих немайнових та майнових правовідносин між спеціальними суб'єктами - матір'ю, батьком і дітьми, яке здійснюється диспозитивним способом, за вільною взаємною згодою (згодовільністю) сторін, що корелюється з пріоритетністю інтересів/прав слабких суб'єктів сімейних відносин, відповідає моральним засадам суспільства та не порушує актів законодавства. Функції договорів між матір'ю, батьком і дітьми - це основні напрями правого впливу зазначених договорів на особисті немайнові та майнові сімейні відносини суб'єктів наділених сімейно-правовим статусом, що полягають у впорядкуванні, вдосконаленні та гармонізації наявних відносин між ними, створенні нових моделей суспільних відносин (що корелюються з пріоритетністю інтересів слабких суб'єктів сімейних відносин, відповідають моральним засадам суспільства та не порушують законодавчих актів), консолідації означених суб'єктів диспозитивного регуляторного впливу, забезпеченні та стимулюванні їх правозгідної поведінки, запобіганні (упередженні) виникнення конфліктів та забезпеченні захисту і відновлення прав суб'єктів договірною регулювання у випадку їх порушення, зокрема шляхом застосування заходів державного впливу та примусу щодо порушника.

У дисертаційному дослідженні зроблено чимало інших важливих висновків та пропозицій, які заслуговують на позитивну оцінку.

Авторка дисертації Вагіна Ірина Дмитрівна провела ґрунтовний аналіз доволі значної кількості наукових джерел (201), що свідчить про високий

теоретичний рівень дослідження та є додатковим підтвердженням актуальності та верифікованості висновків.

Результати дослідження, сформовані висновки є науково обґрунтованими, оскільки базуються на проаналізованих наукових позиціях, джерелах, включаючи зарубіжні, а також чинне законодавство України та європейських держав, судову практику. Використання Вагіною Іриною Дмитрівною комплексної методології, зокрема формально-логічного (догматичного) методу, методів дедукції, індукції, системного, функціонального, історичного та порівняльного аналізу, тлумачення норм права, аксіоматичного, дозволило отримати верифіковані та науково обґрунтовані результати дослідження. Методологічну основу дослідження становить поєднання загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, що дало змогу всебічно розкрити особливості договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми. Використання аналізу, синтезу, індукції та дедукції забезпечило опрацювання наукових підходів і нормативного матеріалу, а також формування узагальнених висновків. Історико-правовий метод дозволив простежити еволюцію законодавчих приписів і наукових уявлень у цій сфері, тоді як системний і структурно-функціональний підходи сприяли визначенню місця відповідних договорів у системі сімейно-правових інструментів, їх класифікації та функціонального призначення.

Застосування логіко-семантичного та формально-логічного методів забезпечило уточнення та розвиток понятійно-категоріального апарату дослідження, зокрема формулювання авторських дефініцій ключових категорій. Компаративно-правовий метод дав можливість зіставити підходи до договірного регулювання в Україні та зарубіжних країнах, що сприяло глибшому розумінню національних особливостей і можливостей запозичення позитивного досвіду. Методи ретроспективного й перспективного аналізу разом із моделюванням використано для обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування. Застосування цих методів відбувалося у взаємозв'язку та з урахуванням завдань дослідження, що забезпечило цілісність отриманих результатів.

Теоретична база дослідження включає комплексні праці провідних експертів у сфері цивільного, сімейного права та інших суміжних наук. Особлива увага у дослідженні приділяється опрацюванню сучасної наукової літератури, що дозволяє автору продемонструвати високий рівень наукового аналізу та обґрунтованості своїх висновків. Законодавча база дослідження включає як національні нормативно-правові акти, так і нормативно-правові акти окремих держав Європейського Союзу.

Структура роботи побудована логічно та системно, що надало змогу авторці розкрити основні проблемні аспекти договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми.

Наукове та практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх безпосереднього використання у різних сферах юридичної діяльності. Зокрема, у правотворчій площині сформульовані положення та висновки можуть бути застосовані в процесі нормопроектування з питань договірного регулювання сімейних відносин, що підтверджується їх запровадженням у діяльність Комітету Верховної Ради України з питань правової політики (Акт впровадження від 11 лютого 2026 року). У сфері правозастосування результати дослідження можуть бути використані судами, а також органами опіки і піклування при вирішенні спорів та прийнятті рішень, пов'язаних із врегулюванням відносин між матір'ю, батьком і дітьми на договірних засадах.

Водночас отримані результати мають значення і для розвитку юридичної науки та освітнього процесу. Вони можуть слугувати теоретичним підґрунтям для подальших наукових розвідок у сфері договірного сімейного права, а також використовуватися під час підготовки науково-практичних видань. Окреме значення мають напрацювання для освітньої діяльності, вони впроваджені у навчальний процес Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (Акт від 09.02.2026 року) та застосовуються при підготовці лекцій і навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Сімейне право», «Проблеми сімейного права», «Джерела сімейного права». Це свідчить про

прикладний характер дослідження та його затребуваність у науково-освітньому середовищі.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Вагіної Ірини Дмитрівни, опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження повністю відображено в п'яти наукових статтях у фахових виданнях України та п'яти тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях, що підтверджує достатній рівень апробації результатів дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні, а також у публікаціях Вагіної Ірини Дмитрівни, які оприлюднюють результати наукової роботи не виявлено порушень академічної доброчесності, у тому числі академічного плагіату, самоплагіату, фабрикацій чи фальсифікацій. Авторка використала наукову літературу, нормативні акти та інші джерела, дотримуючись законодавства України про авторські права та суміжні права, надала повну і достовірну інформацію про результати свого дослідження. Використані належні методи дослідження, а також дотримання вимог академічної доброчесності підтверджують відсутність плагіату та самоплагіату у роботі.

Зауваження та дискусійні положення, які викладені в дисертації. Загалом позитивно оцінюючи науковий рівень здійсненого дослідження, його обґрунтованість, достовірність, наукову новизну, слід також звернути увагу на певні дискусійні положення, що потребують додаткового обговорення під час публічного захисту:

1. Зауважено, що вперше визначено *«поняття правового регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми як упорядкування особистих немайнових та майнових відносин між матір'ю, батьком і дітьми, здійснюване актами сімейного законодавства, сімейними договорами, домовленостями та правовими звичаями, відповідно до моральних засад суспільства»*. При цьому у визначені пропонується перелік регуляторів сімейних відносин, зокрема *«акти*

сімейного законодавства, сімейні договори, домовленості та правові звичаї, моральні засади суспільства». Серед вказаного переліку авторка не виокремила принципа права, які також є вагомим регулятором сімейних відносин.

2. Дискусійним є висновок авторки, що у дефініції слабого суб'єкта сімейних правовідносин, під яким розуміється «учасник сімейних правовідносин, можливість якого самостійно забезпечувати свої потреби обмежена внаслідок об'єктивних та суб'єктивних факторів (вік, рівень розвитку, стан здоров'я, навчання, непрацездатність, матеріальний стан тощо) та умови існування і розвитку якого залежать від інших суб'єктів сімейних правовідносин (зокрема, залежність дітей від батьків), що обумовлює нерівність його можливостей набувати й реалізовувати свої права та обов'язки, яка компенсується створеною державним регулятором (законодавчими актами) пріоритетністю інтересів та прав означеного (слабого) суб'єкта сімейних правовідносин над інтересами та правами інших суб'єктів сімейних правовідносин», виділення як фактор для визнання учасника сімейних відносин «слабким суб'єктом сімейних правовідносин» навчання.

3. Також, вважаємо дискусійним висновок авторки про те, що межі договірної свободи матері, батька і дітей як суб'єктів сімейних правовідносин полягають у тому, що вони: по-перше, не мають права вибору сторони сімейного договору; по-друге, мають право формувати умови сімейних договорів, зважаючи на: а) їхню правозгідність; б) релевантність засадам справедливості, добросовісності, розумності, моральним засадам суспільства, необхідність забезпечення пріоритетності прав/інтересів слабого суб'єкта/учасника сімейних правовідносин (зокрема забезпечення максимального врахування інтересів дитини та повнолітніх непрацездатних членів сім'ї), виходячи з рівності прав та обов'язків матері, батька щодо дітей, а дітей – щодо матері, батька. На наш погляд, вказане формулювання помилково ототожнює такі принципи як забезпечення пріоритетності прав/інтересів слабого суб'єкта/учасника сімейних правовідносин та принцип найкращих інтересів дитини, а останній має займати окреме місце серед перерахованих засад, що визначають межі договірної свободи.

4. Потребує додаткового теоретичного та практичного аналізу висновок авторки, що саме нею вперше сформульовано поняття *«недійсність договору між матір'ю, батьком і дітьми як встановлена приписами Цивільного та Сімейного кодексів України (нікчемність договору між матір'ю, батьком і дітьми) або рішенням суду (оспорюваний договір між матір'ю, батьком і дітьми) неспроможність договору здійснювати впорядкування сімейних правовідносин та створювати очікувані для матері, батька і дітей правові наслідки унаслідок його дефектності»*, оскільки вказане дефініція узгоджується із сформованою концепцією недійсності правочинів та, на наш погляд, є її логічним продовженням.

Висловлені зауваження мають переважно мету науково удосконалити запропоновані положення та рекомендації, не ставлять під сумнів загальний позитивний висновок про проведене наукове дослідження авторки. Ці зауваження спрямовані на стимулювання наукової дискусії та їх застосування у майбутній науковій діяльності, пов'язаній із договірним регулюванням сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертаційне дослідження Вагіної Ірини Дмитрівни за темою *«Договірне регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми»*, є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати з розробки теоретичних і практичних аспектів самозахисту прав пацієнтів.

Дисертаційна робота Вагіної Ірини Дмитрівни за темою *«Договірне регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми»*, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка – Вагіна Ірина Дмитрівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081«Право».

Офіційний опонент:

**докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри цивільного права та
процесу Державного вищого
навчального закладу «Ужгородський
національний університет»**

Менджул Марія Василівна